

تأسیس فقه جعفری در معنای تبیین معارف است / معنای فرایند تکاملی مکتب

عضو هیئت علمی گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه قم با بیان اینکه فرایند تکاملی مکتب معنای دقیقی ندارد و ائمه (ع) تشریع جدیدی را نیاوردند، بلکه مبین بودند،

عضو هیئت علمی گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه قم با بیان اینکه فرایند تکاملی مکتب معنای دقیقی ندارد و ائمه (ع) تشریع جدیدی را نیاوردند، بلکه مبین بودند، اظهار کرد: امام صادق (ع) مبین مکتب تشیع بود و لقب رئیس مذهب شیعه از این حیث برای ایشان مطرح شده است؛ ایشان معارف شیعی را در دوران خود و در سایه تعالیشان به بهترین شکل انتشار دادند.

حجت الاسلام والمسلمین سیدرضا مؤدب، عضو هیئت علمی گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه قم، در گفت و گو با ایکن، به ارائه توضیحاتی درباره سیره زندگی امام صادق (ع) پرداخت و در پاسخ به این پرسش که علت نام بردار شدن امام صادق (ع) به عنوان مؤسس مکتب تشیع چیست؟ بیان کرد: امام صادق (ع) معروف به «ابی عبدالله» است. در روایات غالباً وقتی می گویند «قال ابی عبدالله» مراد ایشان است. حضرت در مدینه می زیستند، در سال ۱۴۸ به شهادت رسیدند و نزدیک ۶۵ سال عمر پربرکت خود را به ویژه در مدت امامتشان به تبیین مکتب تشیع پرداختند و در حقیقت آن شرایطی که در دوران امام باقر (ع) به وجود آمده بود در زمان ایشان ادامه یافت و تقویت کرد.

وی تصریح کرد: اگرچه به ایشان اصطلاحاً لقب مؤسس و یا بنیان گذار مکتب تشیع داده می شود، اما مقصود از این عبارت مبین بودن ایشان است، والا اصطلاح رئیس مذهب شیعه، بیشتر ناظر به فقه شیعی، در مقابل مذاهب اهل سنت است و اساس تشیع و مکتب امامت، با پیامبر (ص) آغاز شد. مکتب تشیع نیز، هم ردیف دیگر مذاهب و حتی هم سطح مذاهب فقهی که در اهل سنت رایج شده، مانند شافعی و ... نبوده است. پایه ریزی مکتب تشیع از زمان رسول خدا (ص)

این استاد دانشگاه بیان کرد: مذهب تشیع، عبارت از معارف عمیقی است که در مکتب اهل بیت (ع) شکل گرفت و اساس آن از زمان پیامبر (ص) آغاز شد و باید گفت که شیعه و تشیع پیروان حضرت علی (ع) هستند. چنانکه از جابر بن عبدالله نقل شده است که نزد رسول خدا (ص) بودیم و در این هنگام حضرت علی (ع) وارد شد. در این زمان پیامبر (ص) به حضرت امیر (ع) اشاره کرده و فرمودند، قسم به کسی که جانم در دست اوست، این مرد و شیعیان او در قیامت رستگاران هستند. این گزارش، که از جابر نقل شده است، نشان از این دارد که تشیع بعد از پیامبر (ص) تکون یافته و پیامبر (ص) به این موضوع توجه داده است. حقیقتاً مؤسس مذهب تشیع، خود امام علی (ع) هستند و بعد هم ائمه (ع) دیگر این تفکر را برای شیعیان خود تبیین کردند.

مؤدب با بیان اینکه نقش مهم امام صادق (ع) نقش مبین مکتب بوده است، گفت: به دلیل شرایط خاص آن زمان، یعنی آزادی های نسبی که به وجود آمده بود، پیروان حضرتش توانستند تشیع را به خوبی منتشر کنند و به شیعه جعفری شهرت گرفتند. امامت امام صادق (ع) نیز در پایان حکومت امویان و تقریباً آغاز حکومت عباسیان مصادف با کسانی مانند «هشام بن عبدالملک»، «مروان بن محمد» و برخی دیگر از این حکام بود. در این دوره که بنی امیه به پایان می رسد و بنی عباس نیز به صورت کامل قدرت نیافته بود، فرصت مناسبی برای امام صادق (ع) پیش آمد و ایشان در این دوره، چهارهزار شاگرد پرورش دادند. البته این عدد برای مجموع دوران امامت ایشان است. بهره گیری تابعان از امام (ع)

این عضو هیئت علمی دانشگاه افزود: حتی تابعان بزرگی از اهل سنت مانند، ابوحنیفه، مالک، ابن جریر و سفیان ثوری در زمان امام صادق (ع) بودند و از ایشان روایت نقل کردند و از برکات امام (ع) بهره مند شدند. در نتیجه در مورد اصطلاح مؤسس مکتب تشیع باید بگوییم که امام صادق (ع) مبین مکتب تشیع بود و لقب رئیس مذهب شیعه، از این حیث برای ایشان مطرح شده است؛ ایشان معارف شیعی را در دوران خود و در سایه تعالیم خود، به بهترین شکل انتشار دادند و این فرصت به وجود آمد.

وی بیان کرد: در اواخر دوران امامت امام باقر (ع)، به دلیل ضعف فراوانی که در بنی امیه حاصل شد، فشارها بر حضرت (ع) کاهش یافت و شرایط تشکیل حلقه های درس به خوبی فراهم شد. یعنی اصحاب امام (ع) توانستند بیشتر خدمت امام (ع) باشند و این میراث علمی از سوی امام صادق (ع) را دریافت و منتشر کنند. البته اگر هر امامی هم جای

ایشان بود، همین رویه را در پیش می گرفت، چراکه همه ائمه(ع) از حیث منزلت یکسان هستند.

مؤدب تصریح کرد: البته ممکن است مقصود عده ای که این عبارت مؤسس مکتب تشیع را برای امام صادق(ع) مطرح کرده اند، این باشد که تأسیس فقه به زمان امام صادق(ع) برمی گردد و چه بسا این جمله هم نادرست باشد که بگویند تشیع، مذهبی بوده که با تأخیر شکل گرفته و این مذهب فقهی، در قرن دوم شکل گرفته و صحیح این است که اصل و تأسیس شیعه در زمان حضرت رسول(ص) بود. آیا مکتب تشیع فرایند تکاملی داشته است؟

وی در پاسخ به این پرسش که نظر شما در مورد تکاملی بودن فرایند تکامل مکتب تشیع و همچنین رسیدن به تکامل نسبتاً مطلوب در زمان امام صادق(ع) را چقدر درست می دانید؟ گفت: به معنای دقیق نمی شود این ادعا را پذیرفت. تکامل همان روزی بود که رسول خدا(ص) فرمود «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا»؛ یعنی در روز غدیر خم که در حیات پیامبر(ص)، مکتب اسلام تبیین شد و اکمال دین به مرحله نهایی خود رسید. بله، در دوران پیامبر(ص) و قبل و بعد از هجرت، تفاوت هایی را می بینیم. پیامبر(ص) در مکه که بودند، بخش های معارف دین را تبیین می کردند که عبارت از بحث های اعتقادی بود، اما وقتی به مدینه رسید، بحث های فقهی، اجتماعی و فروع دین را مطرح کردند، تا آن مرحله آخر که حجة الوداع انجام شد و ایشان امامت را اعلام کردند و اکمال دین رخ داد.

این استاد دانشگاه تصریح کرد: آنچه پیامبر(ص) از معارف دین از خدا فراگرفته بود، برای امام علی(ع) و این امام برای امامان بعدی مطرح کردند. بنابراین فرایند تکاملی، معنای دقیقی ندارد و در زمان ارتباط پیامبر(ص) با وحی، همه چیز انجام شد و وقتی وحی قطع شد، ائمه(ع) تشریع جدیدی را نیاوردند، بلکه مبین بودند و هر امامی در یک دوره ای برخی از معارف دین را کشف می کرد. در زمان امام صادق(ع) راه برای نشر عمده معارف تقریباً فراهم شد. چه اینکه پرورش چهار هزار شاگرد کم نبود که از مکان های دور می آمدند و در خدمت حضرت(ع) بودند که فرصتی شد تا امام صادق(ع) بیشتر معارف دین را بیان کند و به این دلیل است که این اصطلاح تکاملی بودن، به معنای حقیقی خود درست نیست، اما گاهی در استفاده از این عبارت مسامحه می شود که امام صادق(ع) عمده معارف دین را بیان کردند که این ادعا درست است و در این زمان، فضای خوبی ایجاد و همه اجزای دین بیان شد.

وی با اشاره به فراوانی روایات امام صادق(ع) بیان کرد: در کتاب کافی، ۱۶ هزار روایت نقل شده که از این تعداد، حدود ۱۰ هزار روایت برای امام صادق(ع) است. در این دوره، امام صادق(ع) در تمام فروع دین، اعم از جهاد و یا مسائل اعتقادی، این فرصت را فراهم دیدند که این ابعاد دین را بیان کنند؛ لذا به دلیل شرایط خاصی که در زمان امام باقر(ع) و امام صادق(ع) وجود داشته، این معارف نشر یافت و این مسئله به این معنا نیست که دیگر ائمه(ع) از چنین معرفتی بهره مند نبودند.

پاسخ فقه پویا به مسائل جدید

پویایی فقه شیعه به عنوان یکی دیگر از مهم ترین محورهای مصاحبه به بحث گذاشته شد و مؤدب در این زمینه بیان کرد: فقه پویا، فقهی است که وقتی موضوعات جدید پیش می آید، باید حکم آن را کشف کند. فقه پویا، کشف احکام جدید در اسلام نیست که قبلاً نبوده باشد، بلکه مسئله ای که مورد توجه قرار می گیرد، نقش اقتضائات زمان و مکان است. فقه پویا، جواب گوی تمام مسائل جدید است و می تواند به هر مسئله ای جواب دهد. زیرا از سوی ائمه(ع) قواعد و ضوابطی بیان شده است که مجتهد بر اساس آن قواعد و ضوابط می تواند به هر مسئله ای که تا روز قیامت و روز ظهور امام عصر(عج) پیش می آید، پاسخ دهد، در حالی که برخی از مکاتب فقهی نمی توانند چنین پاسخ گویی داشته باشند.

این استاد دانشگاه بیان کرد: مثلاً وقتی سیستم های مجازی در دنیا رو به گسترش است و موبایل و ... به بازار می آید، برخی از مکاتب فقهی نمی توانند مباحث شرعی مربوط به آن را بیان کنند، اما فقه پویای شیعه می تواند به آنها پاسخ دهد. این تشکیلات مجازی از موضوعات جدید است و پویایی فقه به این است که با توجه به قواعد و ضوابطی که از ائمه(ع) دریافت کرده است احکام درست را صادر کند. بنابراین فقه باید در هر مسئله ای احکام مناسب را داشته باشد و دامنه اجتهاد نیز همین است؛ برای نمونه می توان به ولایت فقیه اشاره کرد که ولی فقیه در زمان غیبت امام عصر(عج) قدرت اجتهاد و استنباط دارد و می تواند در مورد مسائل مختلف احکام متناسب را صادر کند. حوزه های علمیه و سیره آموزشی امام صادق(ع)

مؤدب در بخش پایانی این گفت وگو به این پرسش که نسبت بین حوزه های علمیه و سیره آموزشی امام صادق(ع) در نشر معارف دین چگونه است و چقدر حوزه های علمیه موفق بودند؟ بیان کرد: افتخار حوزه های علمیه این

است که مکتب فکری امام صادق(ع) را بفهمند و بعد هم برای جامعه تبیین کنند و راه کارهای زندگی سعادت مندانه بشر را بیان کنند. همچنین باید مبین و مبلغ روش ائمه(ع) به ویژه امام صادق(ع) باشند. در زمان امام صادق(ع) بیش از ده ها مجموعه علمی از سوی شاگردان حضرت نوشته شده است؛ برای نمونه «کتاب التوحید» مفصل به املای امام صادق(ع) است و اعتقادات امامیه در قلمرو توحید در آن هست.

وی در ادامه افزود: این آثار، امالی امام صادق(ع) است؛ یعنی آنچه امام(ع) می فرمودند و اصحاب و شاگردان آنان می نوشتند که مجموعه ای از معارف است و یا جعفریات را داریم که عمدتاً روایات حوزه احکام است یا مجموعه رساله های امام(ع) که هر کدام بخشی از معارف دین هستند. معارف مفصلی از امام باقر(ع) و امام صادق(ع) داریم که قرار شده حوزه ها خوب تدریس و تبیین کنند و بر اساس آن قواعد و ضوابط، مسائل اجتماعی را بگویند. همچنان که مراجع بزرگ ما، مانند امام خمینی(ره) و رهبری، تا مراجع متقدم، تلاش کرده اند در کتاب هایی که می نویسند و در جلسات درس، این معارف را تبیین کنند. لذا یک طلبه موفق، کسی است که خوب این معارف را فراگیرد و بعد روش تبیین آنها را داشته باشد.